

hadseregbeli tudományos közélet szereplőiről. A sikeres hadtudományi kandidátusi védésekről, nem elhallgatva a problémákat, ma már a hazai tudománytörténet részét képező diszciplína állapotáról, pozitív és negatív elemek hatásáról; a kutatók munkájának fejlődési dinamikájáról, kapcsolódásáról az egyetemes és a szovjet hadtudományhoz.

A VII. fejezetben (395–428.) szerző bemutatja, hogy az 1965–1967-es kiképzési években milyen parancsok, és milyen politikai, katonai, harcászati és hadművelleti művészeti, haditechnikai indokok alapján gyorsították fel a korszerűsítést; a tisztek háromévi akadémiai kiképzésére történő áttérésének folyamatát. Számos értékes adat illusztrálja a feladat nehézségét, az eredményeket, a problémákat és a számokból, ismertetésekből és elemzésekből megtudja az érdeklődő, hogy név szerinti kik voltak az akadémia törzs-tanári és hallgató állományából a fő szereplők. Ebben az időben a ZMKA állandó állományának létszáma 1109 fő és a hallgatói állomány létszáma 992+78 fő volt (398.). De érdekes statisztikát ismerhetünk meg az államvizsgák eredményeiről, amelyeknek 1967-ben 3,93 lett az átlaguk. (423.)

Az utolsó, nyolcadik fejezetben (429–452.) a szerző a ZMKA új tanintézeti szervezet próbaműködésének és az új kiképzési rendszer kialakításának 1967–1969-es történetét foglalta össze. A források és tények vizsgálata alapján kitűnik, hogy a katonai akadémia „fennállása 19 évében 3700 magasabb képesítésű tiszteket bocsátott a Magyar Néphadsereg, a BM karhatalom és Határőrség rendelkezésére.” Az Akadémiát végzett tisztek a „Népköztársaság egyetemei (főiskolái) által kiadott

diplomákkal (oklevelekkel) egyenértékű diplomát” kaptak. A diplomával rendelkező ZMKA tanári karának több mint 20%-a más főiskolai vagy egyetemi diplomával is rendelkezett, közülük tizenegy a hadtudomány, ketten a történettudomány és egy a szociológiai tudomány kandidátusa volt. Az akadémiai tiz százszázalékos hadművelési-harcászati és technikai, négy honi légvédelmi, négy társadalomtudományi és öt általános rendeltetésű tanszék működött. Az 1968–69-es tanévben kilencvenhat tiszteket fejezte be tanulmányait, de rajtuk kívül az akadémiai kibocsátó ünnepségen „részt vesz a szovjet katonai tanintézetekben végzett 27 fő is.” (452.)

Az *Utószóban* a szerző néhány bekezdésben méltatja a felsőfokú katonai tanintézet rendkívül izgalmas, nehéz, ugyanakkor eredményes évtizedes történetét, melynek utolsó mondatában ez olvasható: „Ezen nagy jelentőségű munka irányítóinak és „napszámosaiknak” teljesítménye előtt kívántam tisztelegni ezzel a könyvvel a késői utódok és az ÜGY folytatói nevében!”

M. Szabó Miklós könyve markáns vonásokkal és adalékokkal gazdagította a huszadik század második felének magyar hadtörténetét és történetét, a hazai felsőoktatás és a pedagógia tudomány történetét. De művének nem egy adatával, megállapításával és összefüggésével új értékkel és színekkel járult hozzá a hazai tudománytörténet, a szociológia és más társadalomtudomány fejlődéstörténetének kiegészítéséhez. (*M. Szabó Miklós: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1961–1969. Bp.: Zrínyi Kiadó, 2008. 455 p.*)

Ács Tibor
hadtörténész

Géczi János: *A rózsza és jelképei.*

A reneszánsz

Géczi János a rózsza jelképtörténetéről szóló, többkötetes tervezett sorozatának harmadik része, a reneszánsz rózsáit tárgyaló írása nem régen jelent meg a Gondolat Kiadó gondozásában. A sorozat elsősorban irodalmi, művészet- és botanikatörténeti szempontok alapján tárgyalja a hétköznapinak nem nevezhető növény előfordulását az európai gondolkodás- és művészettörténet nagy fejezetei alapján. A munka különlegessége, hogy a nagyon kevés hazai mentalitástörténeti kutatások közé tartozik, amely valóban multidiszciplinaként kezeli a művelődéstörténetet, arra szolgálhat bőségesen adatot, hogy különböző korszakokban miként alakul egyetlen jelképalkat, a rózsza nem intézményes és intézményekben történő hagyományozódása. Géczi az ikonográfiai elemzés egyik neves képviselője, ezért a hermeneutikai elemzések mellett az ikonológiai megközelítés is erőteljesen érvényesül. A kötet gazdag képi forrást közöl.

A szerző, miként az antik mediterráneum és a középkor rózszaábrázolásaival foglalkozó kötetek (a sorozat első két kötete: Géczi János: *A rózsza jelképei, Az antik mediterráneum*. Budapest: Gondolat, 2006; *A rózsza jelképei, A keresztény középkor* Budapest: Gondolat, 2007) kapcsán ez esetben is, messze túllépi eredeti célkitűzését. A reneszánsz rózsajelképeit ismertető füzér újabb területekkel gazdagodik, az író kitüntetett figyelmet szentel immár a magyar vonatkozású rózsajelképek ismertetésének is: *A Kárpát-medence rózsatörténete* címmel tárgyalja Balassi Bálint, Gergei (Gyergyai) Albert, Mélius Juhász Péter hagyatékát.

Vajon miként folytatódhat a szigorú erkölcsei értékrendet mutató keresztény világ rózsatörténete, mely még a görög kultúrában

a keresztény aszkézistól nagyon is távol álló, többnyire a szertelen bujaság és szerelem szimbólumaként vált ismertté? „A korai középkorból a skolasztika időszakára hagyományozott rózsajelképek jelentős változásokon esnek át. Az addig leginkább maszkulin tulajdonságokat mutató, a férfi mártírokhoz, mindenekelőtt Krisztus alakjához kötött rózsaszimbólumok egy része elhalványodik [...] A hangsúly áthelyeződésével a rózsza immár Mária tulajdonságait kezdi formázni. A növény és a rá hivatkozó, egyre sokasodó rózsajelkép a kolduló szerzetesrendek jóvoltából a 12. századtól a Mária-kultusz eredményeként alkalmassá válik a Szentanya, majd a női tulajdonságok megjelenítésére. A Máriához kötődő szimbólumok dualitásai között több, korábban Krisztus jellemzésére fenntartott jelkép jelenik meg, melyek mind az európai, a civilizációba bevont rózsafajok botanikai tulajdonságai alapján alakulnak ki.” Ennek a kettősségnek változatos ábrázolását mutatja be Géczi a szimbólum etiológiájának harmadik kötetében. Mindezek tükrében a kötet fejezetei változatosan ismertetik hol a rózsza keresztények körében való felbukkanását, például a rózsafüzér szakrális közösségformáló történetét vagy Mária kultuszát, hol pedig a kor antik hagyományokhoz való visszafordulásával összefüggő, kevésbé aszkétikus rózsajelképek sorozatát, vagyis a bujaságot és a szerelmi mámort megidéző rózsza irodalmi felbukkanását Bocaccio, Janus Pannonius, Angelo Poliziano, Ludovico Ariosto, Pierre de Ronsard vagy Shakespeare alkotásaiban. A kor szellemiségének megfelelően ebben a kötetben természetesen a szerelmi líra és a természettudományos rózszaábrázolások nagyobb részben töltik ki a tartalmat, de a szerző vissza-visszatér a késő középkor hagyományára és a keresztény etika rózsaszimbólumai-

nak továbbélésére is, ez utóbbi kapcsán első-sorban a képi ábrázolásokra, elsősorban a Mária és Jézus élettörténetét felidéző kultikus rózsajelkép szimbolikáját értelmezve.

Géczi János ebben a kötetben is számottevő terjedelmű írott és képi anyagot dolgoz fel. A témák a kronologikus sorrendnek megfelelően a kora reneszánsztól egészen a késő reneszánsz és a reformáció vallásainak megjelenéséig tartanak. Néhány fontosabb fejezet: Boccaccio rózsái; Mária kultusza; a naturalizmus rózsajelképei; rózsák a kertekben; növényillusztrációk (Mesue: *De medicinis universalibus*, 1561; *Hortus sanitatis*, 1491; Adam Lonitzer: *Kreütterbuch*, 1557; John Gerard: *The Herball*, 1590); a kerti rózsák botanikai megközelítése; Shakespeare rózsái; és végül a már fent kiemelt Kárpát-medence rózsajelképeit feldolgozó fejezet.

A fejezetek között válogatva a rózsá botanikai és növényillusztrációs megközelítését ismertető fejezetre térnek ki részletesebben, hisz ez a téma méltatlanul hosszú ideje elhanyagolt a kutatók körében. Az antikvitás hagyományaként lehet elkönyvelni, hogy a rózsá a középkorban az arisztotelészi organikus világkép legfőbb elemének, az aithérnek szimbólumaként rögzült, s ez a tradíció tovább él a teológusok, filozófusok közvetítésével a reneszánszban. Az orvostanikai és agronómiai ismeretek gazdagodásának köszönhetően a rózsá a mindennapi praxis révén és a növénytan tudás fejlődésével egyszerű gyógyszerek előállításának alapanyaga is lett. Ennek köszönhetően a növény az orvosi és botanikai kézikönyvek főszereplőjeként is megjelenik. A reneszánsz növényismeret már egyértelműen fontos növényként tartja számon a rózsát. De a reneszánsz korában keletkezett herbáriumok és florirégiumok újdonságot is hoznak, a hagyományok továbbítása

mellett elkezdődik a folyamat, mely a növények új, művészi ábrázolására is alkalmas teremt, melynek elsősorban gyakorlati célja volt a növények beazonosítása a gyógyszer előállítók számára. A növényillusztrálás nyilván nem előzmény nélküli, ám a reneszánszban e munkák nagyobb hatása azzal az egyszerű ténnyel magyarázható az antikvitás illusztrációihoz képest, hogy több példányban is megjelenve számos tudóshoz, szakértőhöz juthatott el. A könyvhasználók megismerkedhettek az eredeti forrásokkal, az abban feljegyzésre került adatokat pedig kiegészíthették saját megfigyeléseikkel. A növények tanulmányozói a XVI. században az első pillanattól illusztrátorokkal dolgoznak, ami módszertani újítás. A növények ábrázolása nyilvánvalóan egyre művésziabban történik, amit a szerző gazdag képi anyag ismertetésével mutat be. A középkori növényábrázolás még szinte kezdetleges, olykor arányt tévesztő, ódon hangulatú vázlatos rózsá-ábrázolásait felváltják az egyre kidolgozottabb, minden részletre alaposan kiterjedő díszes ábrázolások. A bemutatás változásának egyik magyarázata lehet a reneszánsz korának hangulatváltozása is, miszerint a természeti világ szépségei iránt egyre inkább érdeklődővé váltak a műveltek, a természeti világban megjelenő szépséget – írja a szerző – a reneszánsz ember saját gyönyörködtetéseként ismeri fel, saját hasznára, sőt szellemi felemelésre rendeltettként értékeli. Géczi ezzel magyarázza a humanisták minden új ismeret megszerzése iránti rajongását: a megismerés örömforrás. A fejezet gazdag képi illusztrációi mellett a növénytan könyvek szerzőiről és munkájukról is ad ismertetést a szerző, ugyanakkor rózsaleírásokat az elemzett művekből nem közöl, jóllehet gazdagíthatna volna ezzel az amúgy is nagyon terjedelmes forrásanyagot közlő kötetet.

Végezetül a Shakespeare rózsaképeit ismertető fejezetre térek ki néhány szóban. Az angol reneszánsz nagy képviselője az antik hagyományokhoz kapcsolódva elsősorban szerelmi szimbólumként használja a rózsát költészetében. „A rózsá mint szerelemvirág a középkor és reneszánsz neoplatonizmusa szerint ezért lehet ugyanúgy az égi, mint a földi szerelem támogatója. Utalás az Istenre, illetve a testbe bezárt isteni eredetű lélekre, amely révén Isten megközelíthető. Másrészt a rózsá közvetítő szerepű: egy láncolat része. Felfedezhető benne a szépség, s ez képessé teszi az embert, hogy égi szerelemre gyűljön: a rózsánál is értékeltebb szépre legyen érzékeny. Végző soron a keresztény organikus világkép hierarchiáinak minden tagja, ha felfedezhető benne egyféle „rózsás” szépség, egyetlen láncba rendezhető. Az Elemi világ növényei között a rózsá a növényhierarchia szintjén képezi a »szép« jegyet, szellemileg értelmezhető tulajdonságai – színe, illata – alapján számos növényvel szépségtani rokonságban áll.” Géczi János ezekkel a sorokkal

vezeti fel a drámaköltő rózsaszimbólumainak eredetvizsgálatát. Adódik a kérdés, hogy a költő valóban ennyire tudatosan gyúrta volna egységbe az antik és saját korának szellemiségét, vagy egyszerűen ösztönösen használja a rózsát, a szép növényt a szerelemre és felvilágosult gondolkodásra való utalás eszközeként. Ezt nehéz eldönteni, és valójában nem is fontos kérdés, hiszen a művelődéstörténet hagyományozódása korról korra, szellemiségről szellemiségre való átörökítése sohasem tudatos, egyszerűen az emberi érdeklődés, kíváncsiság és esztétikai érzék szerint történő, mondhatni tudatosságot éppenséggel nélkülöző tiszta érdeklődés eredménye. A reneszánsz rózsája éppen ezért nem marad meg kizárólag az etikai tisztaság, keresztényi erkölcsök reprezentálójaként, hanem emellett tovább örökíti az antikvitás tiszta szerelmi érzelmekre való utaló jellegét is. (Géczi János: *A rózsá és jelképei – A reneszánsz. Budapest: Gondolat, 2008*)

Szoboszlai-Kiss Katalin

Pannon Egyetem, Antropológia és Etika Tanszék

Kisebbségi magyar közösségek a 20. században

A több mint ötszáz oldalas könyvről valóban el lehet mondani, hogy hiánypótló. A kötetben a kérdés legjobb szakértői szólnak meg, hogy bemutassák az 1918-tól eltelt közel egy évszázad során a magyar kisebbségek helyzetét a környező országokban, kitérve röviden – egy-egy tanulmányban – a nyugat-európai és az amerikai diaszpóra és a magyar anyanyelvű zsidóság és cigánység történetére is.

A könyv hat fejezetben, időrendben csoportosítja a 29 szerző 69 tanulmányát. A fejezeteket meghatározó időközök a következők:

1918–1921 (*Impériumváltás és nemzetállamok*), 1921–1938 (*A két világháború közti időszak*), 1939–1944 (*A II. világháború éve*), 1944–1948 (*A világháború végétől a kommunista hatalomátvételig*), 1989– (*A rendszerváltástól napjainkig*). A fejezeteken belül az egyes tanulmányok általában végigveszik a helyzet bemutatását, elemzését az egyes országok magyar kisebbségének esetében. Vannak azonban tanulmányok, amelyek vonatkoznak minden magyar kisebbségre, bármelyik utódállamban él is. Ilyenek például Eiler Ferenc *A népszövetségi nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer működése az első években* című tanulmánya, vagy Gyurgyik Lászlóé: *A kisebbségi magyar közösségek népesedési folyamatai 1989 után*.